

PRIMUL PAS ÎNTR-O EXEGEZĂ NECESARĂ

În întreita sa calitate de filosof, poet și “eretic”, Friedrich Nietzsche a fost tutorele secolului al XX-lea; nu a fost cultura europeană sau mare personalitate culturală care într-un fel sau altul să nu fi fost marcată de întâlnirea cu opera filosofului german.

Influența filosofului este complexă atât ca mod de exercitare a influenței, cât și ca suprafață. Caracterul acestei influențe determină lofistica cărții Friedrich Nietzsche și cultura româna interbelică semnată de Lucia Gârgoi, apărută în 2000 la Casa Cărții de Știință, Cluj.

Argumentul cu care începe studiul, dincolo de prezentare și justificare este un mic tratat de metodologie și deontologie.

În demersul său, autoarea procedează modern conjugând comparatismul genetic cu cel tipologic. Procedând astfel semnătura studiului ajunge la concluzia justă, cel puțin în ceea ce privește marile personalități ale culturii noastre din perioada pe care o are în obiectiv: “...relațiile tipologice au o mai mare relevanță decât cele genetice în stabilirea tipului de receptare care s-a produs, în cazul nostru, cu ideile gândirii lui Nietzsche în contextul interbelic românesc”. După ce subliniază asemănările dintre climatul european și cel românesc din respectivul segment de timp, autoarea afirmă destul de transparent și exclusivist: “Se remarcă faptul că critica religiei și a valorilor creștine a filosofului german a căzut pe un teren românesc propice, deoarece societatea românească interbelică trăia la momentul respectiv o criză de identitate fără precedent”. Cred că nu putem vorbi în astfel de termeni despre o criză de “identitate” cel puțin din două motive: în perioada respectivă la noi nu se manifesta o “criză religioasă”; niciodată ortodoxia românească n-a fost pusă chiar sub semnul întrebării; și momentul istoric interbelic e complex și complicat, dar el poate fi definit printr-o coordonată fundamentală: opțiunea politică (confruntarea) între conservatorism și modernitate, între naționalism și occidentalism. În această chestiune autoarea a cam neglijat bibliografia românească de marcă (amintim doar pe St. Zeletin și E. Lovinescu). Prin urmare nu e vorba de o cauză de identitate propriu-zisă, ci de una a alegerii, ea manifestându-se specific în diferitele domenii ale existenței societății.

Sub titlul Gândirea lui Nietzsche și paradigma antisistemică sunt prezentate modalitățile de gândire și exprimare specifice filosofului, care au facilitat de altfel receptarea rapidă a ideilor sale de către cultura europeană a secolului al XX-lea. Pe lângă puterea de sinteză, autoarea dă dovadă și de certe calități de critic literar. În principal se face o prezentare a ideilor și a limbajului poetic din operele majore ale filosofului poet: Așa grăita Zarathustra, Ditiombii lui Dionysos, s.a. partea filosofică a acestui capitol este consecința «ideilor majore» din gândirea filosofului: Dionisiacul, Eterna reîntoarcere a Identicalului, Voința de Putere. Din perspectiva importului acestor idei asupra culturii europene sunt elaborate celelalte capitole ale studiului: Gândirea lui Friedrich Nietzsche în context european și Receptarea gândirii lui Nietzsche în România.

Peste 150 de pagini din cele 200 ale cărții sunt consacrate obiectivului cercetării: Receptarea gândirii lui Nietzsche în România. Capitolul se deschide cu «geneza dreptei românești». Trebuie remarcată, pe lângă documentare minuțioasă, stradania autoarei de a fi obiectivă, cât mai aproape de adevărul istoric. În acest scop Lucia Gorgoi apelează la o bibliografie străină, de obicei din ultimele două decenii. Zicem că bine și face, deoarece bibliografia românească după ce este puțină și incompletă prezintă destule fisuri. Afirmatia noastră nu înseamnă că acceptăm tale-quala bibliografia străină. Problema Legiunii este una delicată prin complexitatea și prin evoluția ei ideologico-politică. Momentul istoric și fenomenul Legiunii conțin atâtea imponderabile încât istoricul trebuie să treacă o mulțime de “probe herculiene” pentru Jung în preajma adevărului și pentru a surprinde pulsația autentică și unică a momentului cu întregul său conglomerat de evenimente. Ideea justă care se desprinde din paginile capitolului respectiv este că dreapta românească, cu justificările ei interioare, este parte componentă a unui fenomen general european din perioada interbelică.

Făcând o scurtă, dar esențială, radiografiere a istoriei “dreptei românești” și a programului ei, Lucia Gorgoi scoate în relief câteva puncte de contact și de similitudini între ideile lui Nietzsche și ale ideologilor Legiunii Arhanghelului Mihail (C. Z. Codreanu, Vasile

Marin, Gheorghe Istrate). Aceste puncte comune ar fi: totala neîncredere (de aici și negarea ei) în democrație, nemulțumirea față de «omul actual», pledoaria pentru «omul nou» și implicit elaborarea unui proiect antropologic, contrapunerea elitei maselor, cultul vieții și al eroismului. Autoarea nu se mulțumește să semnaleze doar posibilele asemănări și identități, ci se originalitatea cu care ideologii mișcării tratează problemele respective. Două sunt problemele în care Legiunea se deosebește total de gândirea lui Nietzsche: valorificarea trecutului istoric național și importanța acordată religiei (ortodoxismului) și muncii. Autorul concluzionează: “Ideologia legionară constituită pe cele trei dimensiuni fundamentale: primatul spiritului, ontologia națională și axiologia morală, înțelegea să reazeze în viitor societate românească pe aceste principii”.

Având în vedere obiectivul studiului, riguros definit, evident că în capitolul consacrat «dreptei românești» nu-și găsea loc și analiza programaticii politice a Legiunii, mai ales că ea devine fapt în a doua perioadă a existenței ei, când este cuprinsă de frământări interioare, când s-a despărțit fără regrete de epocă și programul ei idealist-utopic, program care a “fascinat” a însetat pe majoritatea celor care au aderat sau numai au simpatizat cu Legiunea. Mircea Eliade, de exemplu, consideră Legiunea, prin 1938 o sectă religioasă mistică. Generația '27 – generația tragică – a văzut în Legiune, în faza ei idelistă, ceea ce și-au dorit să vadă: o nouă naționalitate întemeiată pe “puritate” și “spiritualitate” “credința” și ”morală” gata de “sacrificiu de sine” pentru asemenea idei.

Totuși autoarea ține să menționeze în finalul analizelor “eșecul” politic și “degradarea” Legiunii prin practicarea crimei politice și antisemite. Un astfel de program nu poate avea altă finalitate!

Lucia Gorgoi are în atenție planul ideologic spiritual pentru a trasa cadrele ecranului pe care va fi proiectată relația dintre ideile filosofului german și gândirea și opera unor personalități ale culturii române. Aceste relații fac obiectul paginilor consacrate lui Mircea Eliade, Emil Cioran și Lucian Blaga. Paginile respective sunt precedate de două “medalioane”: Grupul «Criterion» și Nae Ionescu. Pe cât posibil obiectivă și străină de partizanatul politic, carcerătoarea se dezice de două carti [Z. Ornea – Anii treizeci. Extrema dreaptă românească, 1995 și Leon Volovici, Ideologia naționalistă și «problema evreiască». Eșeu despre formarea antinaționalismului intelectual în România anilor '30], care procedează “la o culpabilizare, zice autoarea cu îndreptățire, a unor personalități marcante ale culturii românești, cărora li se aduc acuze grave lansate ca adevăruri evidente”.

În medalionul Nae Ionescu autoarea detectează coordonatele personalității: carisma și euristica, prin care acest “diavol” [după expresia lui M Sebastian] a fascinat «generația tragică '27». Nu se va și probabil niciodată fața adevărată a lui Nae Ionescu. În orice caz nu se poate tăgădui că fără fascinația și influența mefistofelică pe care le-a exercitat asupra generației faustice, mulți din membrii ei nu s-ar fi orientat în asemenea grad spre «extrema dreaptă».

Înainte de a trece la subiectul ultimei părți a studiului autoarea face o trecere în revistă a contribuțiilor la “cunoașterea și difuzarea” operei lui Nietzsche în România până la momentul afirmării depline a generației '27; acestea sunt puține, dar esențiale din perspectiva istorică a problemei.

“Cărțile fiind făcute” autoarea este pregătită să treacă la redactarea celor trei eseuri care să acopere titlul cărții D-sale. Să facem un rezumat al paginilor respective ar fi un nonsens. Menționăm doar următoarele idei: Cioran aflat sub vraja lui Mefisto e pregătit să se descopere în Nietzsche și să-și construiască «personalitatea apocaliptică»; Eliade ajunge la Nietzsche târziu prin intermediari (Gigi și Parpini). La Blaga asimilarea poetului Nietzsche și a ideilor acestuia de filosofie culturală a fost atât de profundă și de personală încât sursa unor teme și motive poetice și filosofice își pierd “originile”. În legătură cu relația Blaga – Nietzsche mai trebuie spus că întotdeauna a fost însoțită de “afinități electivă” comune. În concluzie, autoarea relevă în mod pertinent asimilarea creatoare a lui Nietzsche. Este o influență “catalitică” în terminologia lui Blaga.

Riguros structurat, studiul se încheie cu un capitol de concluzii din care merită să reținem: receptarea românească a filosofului german este parte integrantă a procesului european de receptare a lui Nietzsche; receptarea în spațiul românesc se face cu rezultate majore la nivelul creației artistice; la noi receptarea se face într-un spirit critic fără evaluări sau reglări extremiste.

Studiul Luciei Gorgoi impresionează printr-o bibliografie bogată și de calitate. Structura, scriitura și bibliografia demersului critic dovedesc cu prisosință cunoașterea și stăpânirea subiectului. Un alt merit al cărții ce nu poate fi trecut cu vederea este prezentă în interiorul studiului a o serie de idei-problemă cu un puternic caracter incitant, care își așteaptă abordarea.

Un singur reproș ar fi de făcut autoarei: de ce nu a procedat la așezarea traducerii citatelor din Nietzsche și din bibliografia aferentă, la subsolul paginii ori să fi dat direct în textul studiului citatele în traducere, iar originalul trecut la notele de la finele fiecărui capitol. Formula folosită îngreunează lectura fluentă și activă nu numai a acelor care nu cunosc limba germană, ci chiar și a acelor care o cunosc.

Mediaș
iulie 2003

Ionel Popa